

ANADOLU'NUN GENETİK YAPISI ÜZERİNE ÇALIŞMALAR : XXIV

9. İNFERTİL EVLİLİKLERDE BELİRLENEBİLEN İNFERTİLİTE SEBEPLERİ

Dr.Bekir Sıtkı Şaylı*

ÖZET

Anadolu toplumunun bazı genetik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak sürdürülegelen araştırmaların bu bölümünde genetik servisine başvuran 1986 sonları itibariyle analize elverişli 7676 aileden 605 çocuksuz evlilik ele alınmaktadır. İlk rakama göre % 7.43, ikinciye göre % 7.88 oranındaki bu ailelerin hemen hepsi primer sterilite örneklerini oluşturmuşlardır. Evlilik süreleri 2 gün - 35 yıl, kadın yaşı 15-46, erkekte 18-50 değişmektedir. Kadınlar % 54.87, erkeklerse % 45.12 oranında kusurlu bulunurken özellikle ilk grupta anatomik organ düzensizlikleri en büyük grubu oluşturmaktadırlar.

SUMMARY

STUDIES ON THE GENETIC MAKE-UP OF ANATOLIA: XXIV
9. CAUSES IDENTIFIED IN CHILDLESS FAMILIES

In this report of a series of papers related to the study some of the genetic characteristics of Anatolian population childless families are given. There are 605 marriages without children among 7676 propositi families by the ends of 1986, referred to the genetics department of Ankara Medical Faculty. All these 605 families 788 percent, were considered examples of primary sterility. The duration of marriage varied from 2 days to 35 years, the female age from 15 to 46 years and that of male from 18 to 50. While females were responsible in 54.87 percent, anatomic

* Ankara Üni. Tıp Fak. Tıbbi Biyoloji Anabilim Dalı Profesörü.

abnormalities of genitalia were of the highest rank.

Dizinin bundan önceki yayınlarında Anadolu toplumundaki infertil evliliklerin sıklık ve çeşitlerini ortaya koyan bulgularımızı vermiştik¹⁻⁴. Retrospektif nitelikteki o çalışmalarda propozitus aileleri değil ama propozitus-içi aileler* ele alındığı buna karşılık yakınma ve tanıya ilişkin bilgiler propozitus ve/veya eşinden sağlandığı için elbette infertilite nedenleri yeterince bilinmezdi. Bazı eleştiriler saklı kalaraktan genel toplumu yansıttığı kabul edilen o araştırmalarda Anadolu toplumundaki fertil ve infertil evliliklerle ilgili sağlıklı, güvenilir ve oldukça ayrıntılı bilgiler sunulmuştur.

Kısmen prospektif nitelikli bu yeni yazıyla proband aileleri ele alınarak infertilite sebepleri öğrenilmeye çalışılacaktır.

MATERYAL VE METOD

Materyal ve metodlar daha önceki makalelerde anlatıldığı gibidir. Burda, 1986 sonları itibariyle 8140 aileden toplanan bilgiler sunulacaktır. Bilindiği üzere, genetik araştırma ve danışmanlık için refere edilmiş ya da doğrudan başvurmuş kişilerin oluşturduğu propozitus ailelerinde yakınlıklar pek çeşitliken bu makaleyle soru anında primer olarak gebelik ve/veya çocuk bulunmayan evlilikler değerlendirilmektedir. Ayrıca çocuksuz ama gebelik tanımlanan ya da boşanma gerçekleşmiş bazı ailelere de yer verilmiştir. Analize elverişli aile sayısı 7676 olarak belirlenmiştir.

Propozitus aileleri arasında fütal kayıp ve/veya bebek ölümlerinden dolayı çocuksuz olanlar da bulunmaktadır; ne ki sekonder çocuksuz bu grup ayrıca ele alınmaktadır. Klasifikasyonda ilgili sağlık kurumunun tanısı yanı sıra çeşitli yer ve zamanlarda yapılmış öteki araştırmalar temel alınmış, bunlara genetik servisinde yapılan çalışmalar eklenmiştir.

Belirtmek isteriz ki vak'aların çoğu tarafımızdan uzun süredir izlenmektedirler. Kendileriyle mektup ya da başka yollarla ilişkiler kurulmakta, ek bilgiler dosyalarına işlenmektedir. Böylece propozitusların bir kısmında evliliklerin son durumları yansıtılmakta ve araştırma bu yönüyle orijinalite ve prospektif ağırlık kazanmaktadır^{5,6}.

* Propozitusun evliliği dışındaki kindreddeki tüm öteki evlilikler.

BULGULAR

Tablo 1 ile primer çocuksul 605 evlilikte propozita ve propozitus olarak kadın (ilk sıra) ve erkeğin yaşları gösterilmektedir. Kişinin yaşı proband ve/veya eşi tarafından söylendiği gibi olup karı-kocanın yaşlarını değil fakat sadece birinin, yani probandin (propozitanın) yaşını belirlemektedir; dolayısıyla herbiri bir evliliği temsil etmektedir.

Tablo 1. Çocuksuz Evliliklerde Yaş Dağılımı (propozita ve propozitusa göre).

Yaş (yıl)	Kadın No.	Erkek No.	Yaş (yıl)	Kadın No.	Erkek No.
15	1	-	33	6	15
15	4	-	34	6	13
16	5	-	35	8	10
17	6	-	36	3	3
18	21	1	37	3	3
19	20	3	38	4	4
20	39	2	39	1	5
21	16	5	40	3	7
22	23	9	41	1	-
23	19	7	42	1	3
24	15	12	43	1	2
25	25	17	44	-	3
26	15	22	45	1	1
27	18	25	46	1	1
28	10	16	47	-	1
29	8	17	48	-	-
30	23	17	49	-	1
31	9	10	50 ⁺	-	1
32	4	16	50 ⁺	-	3
			Bilinmeyen	12	18
Toplam				332	273 605

Soru anında evlilik süresi belli olmayan primer amenore tanısı tanısı ve koit güçlüğü yakınması bulunan 15 yaşın altında sadece bir kadın varken eğer evlilik süreleri dikkate alınırsa erken yaşlarda evlenmiş kadınların sayısının bir hayli kabarık olduğu anlaşılır (Tablo 3). Nitekim, 15 yaşında uterus aplazisi tanısı ve kolit yokluğu yakınması olan 6 aylık evli bir, yine 15 yaşında vaginal atrezi tanısı bulunan 8 aylık evli bir ve yine 15 yaşında 15 aylık evli tanı ve yakınması bilinmeyen bir, 16 yaşında genital aplazi tanısı ve koit güçlüğü bulunan 1.5 yıllık evli bir, 17 yaşında tanı ve yakınması belli olmayan 3 yıllık evli bir, 18 yaşında 5 yıllık evli primer amenoreli bir, kocasında oligoastenozoospermi saptanmış 17 yaşlı 4 yıllık evli bir, 21

yaşında primer amenoreli 7 yıllık evli bir, 22 yaşında 9 yıllık evli testiküler feminizasyon tanısı bulunan bir, yine 22 yaşlı primer amenoreli 8 yıllık evli bir, 25 yaşında 11 yıllık evli oligohipomenoreik bir, 27 yaşında 15 yıllık evli tanı ve yakınması belirlenmemiş bir, 27 yaşında Holt-Oram sendromlu 13 yıllık evli bir, 28 yaşında 14 yıllık evli tanı ve yakınması bilinmeyen bir, 30 yaşında hirsutizm yakınması olan 16 yıllık evli bir ve primer amenoreli 34 yaşlı 20 yıllık evli bir kadın bulunmaktadır. Böylece bazılarının yakınma ve tanıları hakkında ayrıntı sağlanamamış 17 kadının 15 yaşından önce evlendikleri anlaşılmaktadır. Bunlar 332 kadına göre % 5.12 oranındalarken 605 primer çocuksuz evliliğin % 2.8'ini teşkil ederler. Özellikle kırsal kesim kadını için 15 ve civarı yaşın doğal evlilik yaşı olduğu görülmektedir. Nitekim, Tablo I'deki 15 yaşlı 4 kadın yanısıra genital aplazili 1.5 yıllık evli 17 yaşlı bir, 18 yaşlı 3 yıllık evli oligohipomenoreik bir, 20 yaşlı 5 yıllık evli XX-gonadal disgenezili bir, 5 yıllık evli Turner sendromu belirtileri bulunan bir, 5 yıllık evli Stein-Leventhal sendromu tanılı bir, 21 yaşlı 6 yıllık evli genital aplazili bir, 24 yaşlı 9 yıllık evli primer amenoreik bir, 25 yaşlı 10 yıllık evli genital aplazili bir, 28 yaşlı 13 yıllık evli tanı bilinmeyen bir, 30 yaşlı 15 yıllık evli primer amenoreik bir ve 38 yaşlı 23 yıllık evli tanı belli olmayan bir kadın daha vardır. Sayılan 15 kadın 15 yaşlarında evlenmiş çocuksuz kadınlardır. Böylece 15 ve daha küçük yaşta evlilik yapan 32 kadın (sırayla % 9.63 ve % 5.28) primer çocuksuzdurlar.

1. Tablodan görülmemesine rağmen erkekler arasında da 15 yaşın altında ve civarındayken evlenenlerin bulunduğu açıktır. Gerçekten, 21 yaşında biri 6 yıllık evliyken 22 yaşlı oligozoospermik biri 7 yıllık, 23 yaşında biri 10 yıllık, 24 yaşında nekrospermik biri 9 yıllık, 27 yaşında biri 15 yıllık ve 29 yaşında azospermik biri 17 yıllık evlidirler. Böylece 6 erkeğin 15 ve daha küçük yaşlarda evlendikleri sonucuna varılmaktadır ki 273 erkeğe göre % 2.19, 605 evliliğe göre % 1 bulunurlar. Yine Tabloda gösterilemeyen 18 yaşlı oligoastenozoospermik, 28 yaşlı (tanı ?) ve 40 yaşlı oligoastenozoospermik birinin 16 yaşında evlendikleri anlaşılmıştır. Bunlarda çocuksuz evlilikten erkeğin sorumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 15 yıllık 29 yaşlı bir erkek vardır ki sorumluluğun kendinde mi karısında mı olduğu belli değil (ilerdeki tablolara bak).

Buradan çıkarılacak sonuçlardan biri şudur: Kadınların adet görmelerinin doğal avantajını bizzat kendileri fakat özellikle annelerinin bilmeleri gerekir. Hele ilerde verilecek bilgilerden anlaşılacağı gibi adetlerin başlaması için gereğinden yaşlı kadın-

ların bile evlendirilmeleri herhalde üzerinde önemli durulması gereken bir nokta (Tablo 4a). ve evliliğin üzerinden bazen hafta ve aylar, hatta yıllar geçtiği halde (Tablo 4a'ya ek'e bakınız) cinsel ilişkinin sağlanamaması ya da güçlükle sürdürülebilmesi açıklanması güç bir başka noktadır. Erkek ve kadınların bazı bilgilerden yoksun kaldıkları herhalde tek açıklama sayılmamak gerekir.

Benzeri durum erkekler için de söz konusudur. Nitekim, eğer doğruysa, örneğin 29 yaşında 17 yıllık evli bir erkek var ki 12 yaşında evlenmiş olmalı. Akla şunlar da gelebilir; ya kişilerin yaşları yargı yoluyla değiştirilmiş veya resmi nikâh yok. Keza 23 yaşında biri 10 yıllık, 24 yaşında biri 9 yıllık evli ve çocuksuzlar. Elbet, bunların evlenmeden önce inceleme istemeleri beklenemez; yine de Tablo 4b'de gösterildiği üzere impotens örnekleri arasında yeni evliler vardır. Karışık gonadal disgenezi örneğindeki gibi bir erkek "çocukları olmuyor" gerekçesiyle 4 kez evlenmiş.

Yine de kadın-erkek yaş dağılımının Anadolu toplumundaki özellikle kırsal kesime hakim evlilik eğilimlerini yansıttığı doğrudur. Bununla beraber, daha önceki yayınlarımızda vurgulandığı üzere, yaşın özellikle kırsal kesimlerde ne gereği gibi kütüklere işlendiği ne de ifade edildiği doğrudur. Çoğu kez kişiler gerçek yaşlarını ya bilmemekte yahut yaklaşık söylemektedirler. Öte yandan herkes bilir ki, bazı kesimlerde kızların yaşları erken evlendirme, okula göndermeme gibi nedenlerden daha büyük; erkeklerinki geç askere alınmaları için daha küçük yazdırılır. Soru anında 27 yaşlı 15 yıllık evli bir kadınla 23 yaşlı 10 yıllık bir erkeğin durumlarını örnek göstermekle yetiniriz. İlki 12'sinde, ikincisi 13'ünde evlenmiş: Yine de belirtmek isterim ki sorular eşlere doğruya en yakın cevabı alabilecek biçimde yöneltilmiştir.

Toplam 605 çocuksuz evlilikten 332'sinde kadın, 273'ünde erkek sorumlu sayılmıştır. Sırayla oranlar % 54.87 ve % 45.12'dir (Tablo 1'de erkek ve kadının beraberce yazılmadıklarını hatırlayınız)*. Soru anında çocuksuz evlilikler orada gösterilenlerden ibaret olmayıp ötekiler bazı özellikleri nedeniyle ileriye bırakılmışlardır. Çocuksuzlar tüm evliliklerin % 7.43, analize elverişlilerin % 7.88 kadarıdır.

Yukarıda yazılı evlenmelerin bir kısmı boşanmayla sonuçlanmış olup bunların Tablo I'de gösterilmeleri doğal karşılanacaktır;

* Eşlerin beraberce sorumlu oldukları örnekler ayrıca ele alınmaktadır.

zira, çalışma etiyojolojiye yöneliktir. Kaldı ki boşanmalar kabarık sayıda değiller. Konunun özelliği yüzünden bu evlilikleri ayrıca vermek yerinde olacaktır (Tablo 2). Probandın genelde çocuk olmaması nedeniyle boşanmaya gittiği ya da boşanmanın çocuk yokken gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim boşanmaların verileden daha kabarık bir liste oluşturacakları, ilerdeki tablolar izlendikten sonra, takdir edilecektir (böylelerine mektup gönderilip incinmelerinden kaçınılmıştır).

Tablo 2. Çocuksuzken ya da çocuk olmadığından boşanma gerçekleşen evlilikler, probandin yaşına göre.

K a d ı n			
Yaş	Evlilik Süresi	Tanı/Yakınma	No.
16	2 gün	Yalancı erkek hermafroditizm (17 ketosteroid-redüktaz eksikliği)	1*
19	?	Testiküler feminizasyon sendromu	1*
19	15 gün	Testiküler feminizasyon sendromu	1*
19	6 ay	Testiküler feminizasyon sendromu	1*
20	6 ay	Primer amenore	1
21	2 gün	Yalancı erkek hermafroditizm (5 alfa-redüktaz eksikliği)	1*
22	Yeni evli	Testiküler feminizasyon sendromu (?)	1*
22	?	Primer amenore	1
23	1 yıl	Sekonder amenore, hirsutizm	1
24	?	Sekonder amenore	1
25	?	Genital aplazi	1*
26	3 yıl	Diabetes mellitus (ikiz eşi)	1
28	?	Primer amenore	1
29	?	Oligohipomenore	1
30	6 yıl	Primer amenore	1
35	7 gün	Oligohipomenore, hirsutizm	1
36	?	Primer amenore	1
36	6 yıl	Primer amenore, familial	1
46	24 yıl	Hirsutizm	1
Toplam			19
E r k e k			
23	?	İmpotens	1
23	3 yıl	?	1
25	1 yıl	Hipogonadizm	1
26	?	İmpotens	1
27	?	Hipogonadizm	1
30	6 ay	Azoospermi ve heterokromia iridis	1
30	7 yıl	Hipogonadizm	1
33	9 ay (ilkiyle)	Psikoz (spesifiye edilememiş)	1
	3 ay (ikinciyle)		
Toplam			8
Genel Toplam			27

* Kait yokluğu

Soru anında 19'u kadın, 8'i erkeğin sorumluluğundan kaynaklanan 27 (% 4.46) evlilik boşanmayla sona erdirilmiştir. Bu listeye Stein-Leventhal sendromu tanısı bulunan 27 yaşlı biri daha eklenebilir ki kocası 9 yıllık evlilik sonunda ölmüş. Bununla boş-dul bireylerin sayısı 28 eder. Öte yandan 2 gün evli kalınabilmiş örneklerdeki gibi formaliteler nedeniyle boşanma işleminin 2-3 ay hatta daha uzun süre sonra gerçekleşebildiği akıldan çıkarılmamalıdır. O yüzden bildirilen evlilik sürelerinde bazı oynamalar ve boşananların listesinde kabarma beklenir. Yine de boşanmaların ilk "çare" sayılmadığı açıkça belli.

Tablo 2'deki örneklerden anlaşılacağı üzere boşanmaların ilk ve en erken nedeni cinsel temasın gerçekleşmemesidir. Nitekim 19 kadından yedisinde koit olmamıştır ve olması beklenemez; zira, genital organlar cinsel temasa imkân vermeyecek anatomik yapıda ama erken yaş evliliği söz konusu değil. Bunların dışında kalanlarda da, diabetes mellitus tanısı olan hariç, temel düzensizlik primer nitelikte görüldüğünden bu aileler (primer) steril sayılmışlardır. Toplam 605 çocuksuz eliliğe göre % 2.97 ve 332 kadına göre % 5.42.

Boşanma gerçekleşen 8 erkek için de, psikoze yakınması olan kısa süreli 2 evlilik yapmış biri hariç, temel olgu cinsel yetersizliktir. Bunlar da 605 evlilik arasında % 1.32 ve 273 erkek arasında % 2.93. İmpotens olan 32 yaşlı birinin yakınmasının psikojen olduğu anlaşılmış ve Tabloya konmamıştır. Eğer öteki Tablolar gözden geçirilirse erkeği bağlı çocuksuz ve boşanmış evliliklerin sayısının daha yüksek olacağı sonucuna gelinir. Ne ki kadınların boşanmaları bu bakımdan sanki daha kolay.

Böylece cinsel ilişki sağlanamamasından kaynaklanan steril 28 evlilikte % 4.62 oranına gelinir.

Hem benzeri bir davranışı daha belirlemek hem interfilitelere primer niteliğini ortaya koymak üzere multipl evliliklere değinmeliyiz.

2. Tablonun erkeklere ilişkin bölümündeki iki evli birinden başka iki evli şu erkekler vardır: 30 yaşlı bir, 31 yaşlı bir, 33 yaşlı bir, 34 yaşlı iki, 38 yaşlı bir, 39 yaşlı bir, 40 yaşlı 4, 46 yaşlı bir, 51 yaşlı bir ve 53 yaşlı bir erkek. Bu sonuncu ilk karısıyla 15, ikinciyle 9 yıldır evli; toplam 15. Dört kez evlenen hiçbir evliliğinden çocuğu olmayan 49 yaşlı bir erkek daha vardır. Biri bir cümle aşağıda anlatılanla birlikte 17 erkekten bazıları soru anında iki kadınlı evliliklerini sürdürürlerken bazıları birinden ayrılmış. Çok kadınlı erkekler erkeklerin % 6.22, evliliklerin

% 2.80'ini oluştururlar ki yeteri kadar uzun evlilik yapılmış ve böylece sterilite kanıtlanmıştır. Daha önce verilen 28 evlilikle beraber primer çocuksuzlar 44'e ve oran % 7.27'ye çıkar. Öte yandan birden fazla evlilik yapmış çocuksuz sadece bir kadın vardır. Evlilik süresi tam bilinmeyen 45 yaşlı kadının ilk kocasından da çocuğu olmadığı vurgulanmışken 43 yaşlı bir başkasının kumasının çocuklu olduğu söylenmiştir (Herbirinin bir kere yazıldıkları akıldan çıkarılmamalı). Primer çocuksuzlar bunlarla 46 (% 7.60) eder.

1980'de 5 yıllık evli çocuksuz oligozoospermik bir erkeğin 1981'de, XXX hücreler de taşıyan 35 yaşlı bir kadının evliliğinden 14 yıl sonra, 1973'de 27 yaşında impotens tanısı alan bir erkek 8 yıllık evli çocuksuzken 1980'deki ikinci evliliğinden, 1973'de 7 yıllık evli çocuksuz bir erkek 1978'de ve ayrıca bir kadın 8 yıl sonra çocuk sahibi olmuşlardır. Aynı şekilde 9 yıl sonra ilk gebeliği gerçekleşen bir örnek vardır ki hiçbir Tablolara sokulmamışlardır. Öte yandan 28 yaşlı Stein-Leventhal sendromlu bir kadının evliliğinin ilk dördüncü yılında sadece bir düşük öyküsü varken onu izleyen son 6 yıldır gebelik olmamış, ama tablolara dahil edilmemiştir. Daha şu örnekler var: ilk incelendiğinde 26 yaşlı 18 aylık evli oligozoospermik bir erkeğin 2.5 yıl sonra çocuğu olmuş. Yine oligozoospermik 31 yaşlı biri o zaman 5 yıllık evli çocuksuzken 3.5 yıl (toplam 8.5 yıl) sonra çocuklu. Soru anında 48 yaşlı bir erkeğin ilk çocuğu evlendikten 3, ikincisi 4 yıl sonra olmuş ama ikisi de ölmüş ve son 11 yıldır yeni gebelik yok. İlk incelendiğinde 7 yıllık evli 34 yaşlı bir başka erkek 39 yaşında çocuk sahibi.

Öte yandan hirsutik 34 yaşlı bir kadında 9 yıl sonra ilk gebelik gerçekleşmişken astım tanısı olan 40 yaşlı bir kadında 22 yıl sonra ilk ve tek gebelik düşükle sonlanmış, 1967'de abortusları nedeniyle incelenen bir aile 1971'de çocuk sahibi olmuş.

3. Tablodan görüldüğü üzere eşler evliliğin hemen ilk günlerinden itibaren gebelik ve çocuk istemekteler. İlk 3 ve sonra ilk 10 yıla (hariç) kadarki çocuksuz evliliklerin çoğunluğu (% 70.90) kanıt gösterilebilir. Yığılma giderek azalmakta ve elbet bu süre içerisinde çocuksuz olan evliliklerde "geç fertilitte" gerçekleşip çocuk doğmaktadır. Yığılmanın 10 yıllık süreye kadar azalmayla da olsa sürdüğü görülecektir. Bazı eşlerin 15 hatta 20 yıllık evlilikten sonra dahi çocuk edinme istek ve çabalarını sürdürdükleri açıkça belli olmaktadır. Öte yandan hemen yarısı kadın 75 evlilikle (% 12.39) önemli sayılabilecek bir kesimde evlilik süresi saptamamıştır. Bununla beraber onların da aynı çerçevede içerisinde değerlendirilmeleri gereği kuşkusuz yadırganmayacaktır.

Çocuksuz ailelerde evlilik sürelerinin belirtildiği 3. Tabloyu boşanmış olanlar da eklenmişken özellik gösteren öteki çocuksuz evlilikler ayrıca ele alınmak üzere dahil edilmemişlerdir. Evlenme sürelerinde bazı rakamların yuvarlak bildirilmiş olabileceği akıldan çıkarılmamalıdır; ayrıca, kolaylık bakımından buçuklu yıllar tarafımızdan tam çıkarılmıştır. Ne boşanmalar ne çok eşli evlilikler büyük değişiklik yaratabilmişlerdir.

Her ne kadar evliliğinin fertil sayılabilmesi için 2 yılın sonuna kadar beklenmesi gereği temel alınmışsa da 3. tablodan izleneceği üzere bir yıldan az süreli 67, bir yıla kadar 23 ve 2 yılın sonuna kadar 71, toplam 161 evlilik çocuksuz olarak görülmektedir. İlerde anlatılacakların dışındakilerin % 26.61'ini oluşturan 161 evliliğin üzerinde özellikleri itibariyle ayrıca durulacaktır. Onları çıkardıktan sonrakilerin verilen kriter uyarınca 2 yılın sonuyla 35 yıl arasında değiştikleri görülür. İki evlilerden 33 yaşlı birine 8 yıldır, birine 14 yıldır, birine de 23 yıldır evli denmekle yetinilmişken, örneğin, 51 yaşlı birinin iki karısıyla yaşamı hâlâ sürmektedir. Yine iki karılı erkeklerden biri toplam 22, biri toplam 24 ve biri de toplam 35 yıllık evliler. Birinin ilk karısıyla evliliği 16 yılken ikinciyle olanın süresi bilinmemektedir. Öte yandan toplam 24 yıllık evli oligozoospermik 40 yaşlı birinin ilk ve tek çocuğu evlendikten 3 yıl sonra doğmuş ama yaşamamış ve sonra ne ondan ne de ikinciden çocuk olmuş ki buraya ikinci evliliği nedeniyle alınmıştır (Çok eşli evliliklerin de teksayıldıkları, hiçbir örneğin iki kez sayılmadığı unutulmamalıdır).

Tablo 3. Çocuksuz evliliklerde evlilik süreleri dağılımı.

Evlilik süresi (yıl)	No.	Evlilik süresi (yıl)	No.
- 1	67	18	2
1	23	19	-
2	71	20	4
3	59	21	2
4	59	22	3
5	50	23	1
6	30	24	3
7	29	25	1
8	21	26	-
9	20	27	-
10	19	28	-
11	9	29	-
12	15	30	-
13	12	31	-
14	9	32	-
15	9	33	-
16	6	34	1
17	4	35	1
		Bilinmeyen	75
Toplam			605

Bazılarının çift evlilikleri nedeniyle oldukça uzun evlilik sürelerine rağmen tüm evlilikleri psikotik 2 evli erkek gibi bazıları dışında primer çocuksuz saymak herhalde yerindedir. Esasen geç gebelik yahut sekonder infertilite olgularının dikkate alınmadığı hatırlanacaktır.

Özellikleri nedeniyle önce 2 yılın sonuna kadarki çocuksuz evlilikleri ele alacağız. İlkinde proband kadınsa ikincide erkek (Tablo 4a, 4b) olup ötekilerde yapıldığı üzere en kısa sürelisinden başlanmıştır.

Tablo 4a. Propozita aşağı yukarı 2 yılın sonuna kadar evli-yken infertiliteye ilişkin ayrıntılar.

Antite	Ek bilgiler	Yaş	Evlilik süresi	No.
Gerçek hermafroditizm	Koit güçlüğü	20	?	1
Yalancı erkek hermafroditizm (17 ketosteroid-redüktaz eksikliği)	Koit yokluğu	16	2 gün	1
Yalancı erkek hermafroditizm (5 alfa-redüktaz eksikliği)	Koit yokluğu	21	2 gün	1
İnterseksüalite (spesifiye edilememiş)	Koit yokluğu	22	Yeni evli	1
Vajinal atrezi	Koit girişimi sonucu dinmeyen kanama	18	2 gün	1
Genital aplazi	Koit yokluğu	19	?	2
" "	" "	20	?	2
" "	" "	25	?	1
" "	" "	19	7 gün	1
" "	" "	18	10-15 gün	3
" "	" "	19	15 gün	1
" "	" "	25	15 gün	1
" "	" "	19	1 ay	1
" "	" "	23	1 ay	1
" "	" "	18	8 ay	2
" "	" "	28	8 ay	1
" "	" "	22	1.5 yıl	1
" "	Koit yokluğu/Güçlüğü	16	1.5 yıl	1
" "	" "	17	1.5 yıl	1
" "	" "	20	1.5 yıl	1
" "	" "	18	2 yıl	2
" "	" "	22	2 yıl	1
" "	" "	20	?	1
Genital aplazi (ünilateral böbrek agenezisiyle)	Koit yokluğu	22	1 ay	1

(Tablo 4a. Devamı).

Antite	Ek bilgiler	Yaş	Evlilik süresi	No.
Gonadal disgenezi (XY/XX)	Koit yokluğu	18	1 ay	1
Gonadal disgenezi	" "			
Uterus aplazisi	" "	18	?	1
" "	" "	19	2 ay	1
" "	" "	15	6 ay	1
" "	" "	19	2 yıl	1
" "	" "	22	2 yıl	1
Vaginal aplazi/atrezi	" "	18	?	1
" "	" "	20	23 gün	1
" "	" "	17	1 ay	1
" "	" "	17	5 ay	1
" "	" "	18	1 yıl	1
" "	Koit yokluğu/Güçlüğü	18	2 ay	1
" "	" " "	15,20,27	8 ay	3
" "	" " "	22	9 ay	1
" "	" " "	22	1.5 yıl	1
Testiküler feminizasyon sendromu	" "	19	?	1
" "	" "	19	15 gün	1
" "	" "	22	Yeni evli	1
" "	" "	19	6 ay	1
" "	(kuşkusu) -(?) -(?)	20	6 ay	1
Primer amenore (cücelikle)	Koit yokluğu	18	20 gün	1
" "	" "	18	8 ay	1
" "	" "	18	?	1
" "	" "	19	Yeni evli	1
" "	" "	18	1 hafta	1
" "	Koit güçlüğü	14	?	1
" "	" "	21	3 ay	1
" "	" "	20	2 yıl	1
" "	" "	23	1 ay	1
" "	-	21	2 ay	1
" "	-	21,23	5 ay	2
" "	-	16,30	6 ay	2
" "	-	19	8 ay	1
" "	-	20	9 ay	1
" "	-	19,20,23,26	1 yıl	6
" "	-	?,18,30	1.5 yıl	3
" "	-	19	1.5-2 yıl	3
" "	-	19,20,24,	2 yıl	7
" "	-	25 ve 30		
" "	-	16,20	?	3
Turner sendromu kuşkusu	-	23	1 yıl	1
Gonadal disgenezi	-	20, 21	1 yıl	2
" "	-	23	2 yıl	1

(Tablo 4a. Devamı).

Antite	Ek bilgiler	Yaş	Evlilik süresi	No.
Stein-Leventhal sendromu	-	23,30	2 yıl	2
" " " (?)	-	24	1.5 yıl	1
Sekonder amenore	-	23	6 ay	1
" "	-	21	9 ay	1
" " , hirsutizmle	-	23	1 yıl	1
" " "	-	22	2 yıl	1
Oligohipomenore	-	25	3 ay	1
" "	-	30	7 ay	1
" " , hirsutizmle	-	25	1 yıl	1
Hirsutizm (Oligohipomenoreyle (?))	-	35	1 hafta	1
" "	-	20	1 yıl	1
" "	-	27	1.5 yıl	1
" "	-	29	2 yıl	1
" " , meme hipoplazisiyle	-	24	2 yıl	1
Sağırılık, kalça çıkığıyla	-	31	9 ay	1
Cücelik, iskelet anomalileriyle	-	20	3 ay	1
Cinsel gerilik, periodik ateş,	-	24	3 ay	1
Vitiligo	-	18	?	1
Epilepsi	-	25	1.5 yıl	1
Gebe olup olamayacağı kuşkusu	-	35	1.5 yıl	1
" " " "	-	39	1.5 yıl	1
" " " "	-	?	2 yıl	1
Sebepler belirlenemeyen	-	15	15 ay	1
" "	-	20	2 yıl	1
" "	-	23	1 ay	1
Sınıflandırılmayan	-	39	1.5 yıl	1
" "	-			
Toplam				122

Aşağıdaki örnekler de evlilikleri iki yıldan uzun olduğu halde aynı Tabloya eklenecek anlamdadır. Bu ek 9 kişiyle Tablo 4a'da verilenlerle birlikte 131 propozitaya varılır.

Tablo 4a-Ek.

Antite	Ek Bilgiler	Yaş	Evlilik süresi	No.
XX/XY kromozomal mozaizm	Koit güçlüğü (?)	29	4.5 yıl	1
Genital aplazi	Koit yokluğu	22	4 yıl	1
" "	" " /Güçlüğü	19	3 yıl	1
" "	" " "	20	3 yıl	1
" "	" " "	21	6 yıl	1
Uterus aplazisi	" " "	24	5 yıl	1
" "	" " "	?	18 yıl	1
Vaginal aplazi	" " "	26	4 yıl	1
Mental gerilik	Koit güçlüğü	27	5 yıl	1

Tablo 4a'daki 122 evlilikten enaz 39 ve ek listedeki 9 evlilikten birinde kadın cinsiyet organlarının anatomik yapısı cinsel ilişkiye imkân vermemiştir. Kadın genital organlarının aplazisi ya da ileri atrezisi veya karışıklığı söz konusu. Bunlar 332 popozitaya oranla % 12 ve 605 aileye göre % 6.61 kadardır. Nitekim, 18 yaşındaki bir kadında ilk geceki koit girişimi dinmeyen kanamaya yol açmış, 22 yaşlı vaginal aplazisi/atrezi grubundan birinde sadece zifaf gecesi koit girişimi olmuş ki evlilik 1.5 yıldır sürdürülmekte. O nedenle koit yokluğu/güçlüğü adı altında toplanan enaz 14 örnekte daha cinsel temas yok sayılmak gerekir, aynı durum ek listedeki geriye kalan 8 kadın için de doğrudur ki pratik olarak koit sürdürülemiyen 62 kadınla karşılaştırılır (sırayla, % 18.67 ve % 10.24). Bunların sırasında ilk geceki girişimden sonra evliliğin fiilen sona erdirildiği örneklerle rağmen Tablo 4a'dan açıkça görüldüğü üzere 8,9 hafta 12 ay, hatta 1.5-2 yıl gibi evli kalanların bulunması yanı sıra ek listede yazılı koit güçlüğüne rağmen 4.5 yıl, 6 yıl hatta 18 yıl gibi çok uzun süreler evliliğin, yahut beraberliğin sürdürülmesi ilginç karşılanmalıdır. Sorumuzu bu vesileyle bir kez dahahatırlatalım: Bir kızın kendisi, en azından annesi, evlenmek üzereyken adet görmediğini nasıl bilmez? Haftalar, aylarca cinsel ilişki kurulamadığı nasıl bilmezlikten gelinir! Bir psikoloğun böyle çiftlerle konsültasyon yapması ne kadar iyi olurdu. Evlilik süreleri tam bilinmeyen 12 kadının durumları herhalde bu yargıyı değiştirmeye yetmez.

Elbet tanı ve tanımlamada çakışmalar söz konusu. Örneğin; genital aplazi deyimiyle neyin anlatıldığı açık değil. Ne ki metod bölümünde söylendiği üzere bunlar refere eden kliniklerin koydukları tanıdır. Genital aplazi elbet, ovariyel disgenezi kadar uterus atrezisini de belirlemekte. Fakat bu silikliğin ve çakışmanın sonucu pratik açıdan değiştirmeye yetmeyeceği açıktır. Şu tartışma, bir ölçüde, primer amenore tanımlaması için de geçerlidir.

Primer amenoreik olanlar dahil 95 kadın primer steril örnekleri sayılmışlardı: % 77.86. Geriye kalanlardan, yani Stein-Leventhal tanısı bulunan 2 kadın ve onların altında yazılanlardan toplam 27 kadın için sterilite deyimini kullanırken dikkatli olunmalıdır (Onları yakından izlediğimizi, mektup yazdığımızı esasen belirtmiştik).

Tablo 4b aynı süre içerisinde çocuk sahibi olamamış erkeklere (propozitus) ilişkin ayrıntıları kapsamaktadır.

Tablo 4b. Propozitus 2 yılın sonuna kadar evliyken infertiliteye ilişkin ayrıntılar.

Antite	Ek bilgiler	Yaş	Evlilik süresi	No.
Testis agenezi	-	20	2 yıl	1
İmpotens	Koit yokluğu	23	4 ay	1
"	" "	19	5 ay	1
"	" "	25	1 yıl	1
" , azospermiyle	- (?)	19	23 gün	1
" , psikojen	Koit yokluğu	26	4 ay	1
Klinefelter sendromu (XXY)	-	24	1.5 yıl	1
" " "	-	28	2 yıl	2
" " (Karyotip yapılmamış)	-	27	4 ay	1
" " " "	-	43	1 yıl	1
" " " "	-	20	1 yıl	1
" " " "	-	20	2 yıl	1
" " " "	-	?	1 yıl	1
Azoospermia	-	24	1 yıl	1
"	-	26	1.5 yıl	1
"	-	29	1.5 yıl	1
" , familial	-	35	1.5 yıl	1
"	-	23	2 yıl	1
"	-	26	2 yıl	1
"	-	29	2 yıl	1
" , heterokromi iridisli	-	30	6 ay	1
Nekrospermia	-	30	2 yıl	1
Hipogonadizm/Hipogenitalizm	-	25	1 yıl	1
" "	-	24	2 yıl	2
" "	-	25	2 yıl	1
Jinekomastia	-	25	2 yıl	1
Oligo/Oligoastenozoospermia	-	27	8 ay	1
" "	-	25-29	1 yıl	1
" "	-	34	15 ay	1
" "	-	25-28	1.5 yıl	3
" "	-	18	2 yıl	1
" "	-	23	2 yıl	1
" "	-	25	2 yıl	1
" "	-	26	2 yıl	3
" "	-	42	2 yıl	1
Oligoastenozoospermia, periodik ateşle	-	28	2 yıl	1
Psikoz	?	33	3 ve 9 aylık (İki evli)	1

(Tablo 4b. Devamı).

Antite	Ek bilgiler	Yaş	Evlilik süresi	No.
Friedrich ataksisi	-	25	7 ay	1
Kronik miyeloid lösemi	-	22	Yeni evli	1
" " "	-	31	1 yıl	1
Çocuğu olup olmayacağı kuşkusuz	-	32	6 ay	1
" " " "	-	44	6 ay	1
" " " "	-	25	11 ay	1
Sebebi belirlenemiyen	-	35	2 yıl	1
Toplam				53

İki yıla kadar çocuksuz evlilikleri içeren tablolarda ilk bakışta dikkati çeken nokta erkeklerin nispi azlığıdır. Tablo 4a'da sayılan 122 kadına karşı Tablo 4b'de 53 erkek vardır ki kadınların 2.5 katından daha az. Bunun nedenlerinden birikadınlardaki hipoplazi-aplazi grubundaki yığılmadır. Nitekim, 122 kadından en az 39'unda cinsiyet organlarının anatomik yapıları cinsel ilişkiye olanak vermeyecek kadarken erkeklerin yalnız birinde koit hakkında bilgi yokken testis agenezi tanımlanmakta: bu 1/39 demektir. Öte yandan impotens ve dolayısıyla 23 gün-5 ay arasında değişen süreler içerisinde cinsel ilişki gerçekleşmeyen 5 evlilik vardır ki en az birinde koitin normal organlara rağmen gerçekleşmemesi psikolojik nedenlerden kaynaklanmıştır. Ötekilerindeyse temel neden hipogenitalizm/hipogonadizm ve bu 19 yaşındaki birinde azospermiyle beraber.

Tablo 4a'ya ek listedekilerle toplam 131 kadın dikkate alınırsa bu oranın erkekler lehine düşeceği açıkça belirir.

Koit normal ya da seyrek yahut güçlkle gerçekleşen testis agenezi, impotens, 47,XXY, Klinefelter fenotipi, azospermi ve nekrospermi ara başlıkları altında toplanan 22 erkekte sterilite kesin ve primer kabul edilmek gerekir (53 erkeğe göre % 41.5 ve 605 aileye göre % 3.63). Yukarıda verilen ve steril sayılan 95 kadına göre bu rakam yine az ve aşağı yukarı 1/4.5 kadar. Yani, ilgili populasyon dikkate alındığında her 4.5 kadına karşı bir erkek primer steril evlilikten sorumlu.

Kuşkusuz, geriye kalan 31 erkek için fertilitate teminatı verilemez. Nitekim örneğin, oligo-astenozoospermi tanısı bulunduğu, çok uzun yıllar evli kaldığı, hatta iki-üç kez evlendiği, bazı kadınların ilk veya sonraki eşlerinden çocuk edindikleri bilinen ve çok uzun yıllar sürekli tedavi gören ama hâlâ çocuksuz

erkekler bulunmaktadır (ileriye bak). Aynı şey elbet kadınlar için de doğru. O yüzden oligo-astenozoospermi grubundan 2 yılın sonuna kadar evli erkeklerden bazılarını steril gözüyle bakılsa yerindedir. Çünkü bu kadarlık bir süre bile Anadolu toplumu için çok uzun bir süredir. Özetle denebilir ki Friedreich ataksisi, kronik myeloid lösemi gibi antiteler hariç geriye kalan erkeklerin en az 2/3 kadarı aynı şekilde primer çocuksuz sayılsa herhalde büyük bir hata yapılmış olunmaz.

Erkeklerle ilgili tartışmaları tamamlamadan önce bir örneği daha belirtmeliyiz: Şöyle ki, 24 yaşlı bir erkek çocuklarının kendinden olmadığı iddiası içerisindedir. Kuşkusuz, bu nokta bizim araştırmanın dışındadır ve evlilik süresi bilinmediğinden esasen Tablo 4b'ye alınmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Burada sunulan çalışma çeşitli yönlerden orijinallik taşımaktadır. Benzeri bir araştırma yurdumuzda daha önce yapılmadığından karşılaştırma olanağı bulunmamaktadır. Kuşkusuz, çalışmanın niteliği klinik ayrıntıları tümüyle ortaya koymaktan uzak. Örneğin; genitel aplazi deyimiyle hangi organların ne ölçüde musap oldukları, oligoastenozoospermi örneğinde ejakülatın özellikleri belli değildir. Ne ki böylesine ayrıntılar, amacımız olmadığı gibi, çalışmanın değerini düşürmeğe yetmez. Bu ve benzeri eleştirilere karşın araştırma popülasyonuna göre aşağıdaki noktalar önemli vurgulanacak sonuçlar sayılmak gerekir.

1. Evlenme yaşı kırsal ve metropoliten kesimlerde önemli farklılık göstermekte, ilk kesimde erken yaş kadın evlilikleri kural gibi gözükmektedir.
2. Sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan alt sınıflara konabilecek kesimde de aynı eğilim gözlenmektedir.
3. Kırsal kesim erkeği de evlenme yaşını fazla uzatmamaktadır.
4. İlk iki maddede yazılı toplum kesiminden bazı örneklerde fertilité için gerekli yapı ve görev bilinmezlikten gelmekte, o nedenle evlilik bir çeşit sosyal güvence niteliğine bürünmektedir.
5. Bazı erkekler evliliğin ne olduğundan habersiz görünürken kendileri için psikolojik tatmin ön plana çıkmaktadır.
6. Bazı evliliklerde cinsel yaşam kavramı herhalde hiç bulunmamaktadır.
7. Bir yandan boşanmalar oldukça seyrekken imam nikâhı adı

adı altındaki ve/veya evlilik dışı ilişkilerin boyutları belli değildir.

8. Primer sterilite örneklerinde kadın genitallerinin anatomik düzensizlik ve yetersizlikleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır.

9. Eşlerin çocuk edinme kaygı ve çabaları çok erken başlayan herhalde bitmeyen bir olgu.

10. Yeni araştırmalarda sadece konunun tıbbi yönüyle yetinilmemelidir.

KAYNAKLAR

1. Çanakçı N, Bökesoy I, Şaylı BS. Türkiye'deki steril evliliklerin sıklığı ve tipleri üzerine çalışmalar. Ön Bilgiler. VII. Bilim Kongresi Tıp Araştırma Grubu Tebliğleri II: 393, TÜBİTAK, Ankara, 1983.
2. Şaylı BS, Tekşen F, Şaylı U, Yeşildağ M. On the frequency and types of infertile marriages in Turkey: 2. Childless families in two successive generations. Balkan Contribution to Endocrinology and Metabolism Vol 1, Proc IVth Balkan Congress of Endocrinology, (Ed.) Koloğlu S, Koloğlu B, Ankara, 1986, s.440-444.
3. Şaylı BS. Anadolu'nun genetik yapısı üzerine araştırmalar: XIII. 3. Türkiye'de infertil evliliklerin sıklığı ve bazı özellikleri. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Bülteni, 28: 1027-1040, 1986.
4. Şaylı BS, Bilgin S. Anadolu'nun genetik yapısı üzerine araştırmalar: XIV. 4. Türkiye'de infertil evliliklerin tipleri ve peşpeşe iki kuşak arasında karşılaştırılması. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Bülteni, 28: 1041-1056, 1986.

